

XVII Conferència Anual de la SCC 2007

In memoriam: Josep Faulí, Josep M. Huertas Claveria
i Daniel E. Jones

per Carles Singla

Membre del Grup de Recerca en Periodisme
de la Universitat Pompeu Fabra

Jaume Guillamet i Lloveras

Professor de la Universitat Pompeu Fabra

Maria Corominas

Professora de la Universitat Autònoma de Barcelona

In memoriam: Josep Faulí, Josep M. Huertas Claveria i Daniel E. Jones

In memoriam: Josep Faulí (1932-2006)

Josep Faulí, investigador i teòric del periodisme: una aportació a redescobrir

Josep Faulí va tenir l'infreqüent privilegi de passar a la història en vida. Aquest pas el va donar el 23 d'abril de 1976 quan va sortir al carrer el primer número de *l'Avui*, el primer diari en català que es publicava a Barcelona d'ençà de 1939 i del qual ell era el director. A partir d'aquella data, el seu nom forma part dels annals de la premsa catalana, però aquest moment culminant, marcat per l'esforç i les dificultats, no és més que una fita remarcable en una dilatada trajectòria com a periodista caracteritzada pel rigor, el treball infatigable i la voluntat de servei al país i a la seva cultura. Justament aquesta voluntat de servei l'havia marcat com a home desafecte al règim franquista i això va estar a punt d'impedir-li ocupar el càrrec de director de *l'Avui*, pel qual va passar en dos moments diferents, primer entre 1976 i 1977 i, deu anys després, en un període breu que va coincidir amb el moment que vaig tenir l'oportunitat de conèixer-lo.

La trajectòria de Faulí com a periodista va molt més enllà del seu pas per la direcció de *l'Avui* en aquestes dues etapes. Nascut el 1932, l'any del primer Estatut i el primer Parlament de Catalunya, la situació del país el va obligar a créixer i formar-se en un règim declaradament hostil i en una llengua que no era la seva. Es va graduar a l'Escola Oficial de Periodisme i, mentre hi estudiava, el 1954 va publicar el primer article, que ell mateix recull en una bibliografia elaborada l'any 1997. Duia el títol de «Junto al Pesebre, a vivir y aprender» i es va publicar a *Distinción*, de la qual no tinc cap dada. La bibliografia recull també en els seus inicis una vocació literària plasmada en poesia i en relats, i entre els anys 1956 i 1957 ocupa ja la responsabilitat de dirigir el setmanari popular *Paseo*.

Un vessant poc conegut d'aquests primers anys de la seva producció és la seva tasca com a redactor de biografies per a l'editorial Ediciones G.P., per a la qual va sintetitzar les vides de personatges tan diversos com Catalina d'Aragó, Jaume Balmes, Ferdinand de Lesseps (publicada, això sí, com *Fernando de Lesseps*), Cleopatra, Sissí emperadriu d'Àustria o sant Antoni Maria Claret.

Després d'un pas breu per *El Correo Catalán* com a redactor entre els anys 1958 i 1959, s'incorpora el 1960 a la redacció del *Diario de Barcelona*, en la qual ascendirà progressivament a cap de secció i a redactor en cap. A les pàgines d'aquest rotatiu exercirà, a partir de 1962 i fins a la seva marxa per ocupar la direcció de *l'Avui*, la funció de crític literari, especialitzat en literatura catalana. La tasca de crític ha estat un dels eixos principals —si no el central— en la trajectòria periodística de Faulí i, probablement, aquella que expressava més clarament la seva genuïna

vocació. Les seves crítiques, una part de les quals va ser recollida el 1973 en el volum *Calaix de crític*, publicat per Pòrtic, tenen una clara funció orientadora adreçada tant a lectors com a autors i han estat definides per Joaquim Molas com «un dels termòmetres més sensibles del vaivé de les lletres catalanes d'aquells temps obscurs». Posteriorment, tant durant el seu pas per la direcció de l'*Avui* com col·laborant en altres publicacions diàries i no diàries, va seguir exercint com a crític, però no va tornar a recollir en un volum els seus treballs dispersos i l'única monografia que va donar a la impremta sobre temes literaris és l'estudi *De Simenon a Maigret*, que reflectia una de les seves passions lectores però que s'apartava d'aquell fil conductor que marcava la literatura catalana. És autor també d'un *Diccionari de catalans de ficció*, una obra peculiar, de lectura particularment entretinguda, que biografia en un estil molt periodístic —precís, acurat i sintètic— protagonistes i secundaris d'obres molt diverses de les nostres lletres. Sens dubte, el paper de crític literari de Josep Faulí mereixeria un reconeixement que no ha obtingut, en part per causa de la dispersió dels seus treballs, orfes d'un recull o d'un treball que els agrupi i estructurari, i també per la seva independència de criteris i de qualsevol capelleta literària o acadèmica.

Més enllà de la tasca de crític, va ser impulsor de premis com els Jocs Florals, tant a l'exili com a Barcelona, i jurat de diversos certàmens. Entre aquests destaca el fet d'haver format part durant vint-i-un anys del jurat del Premi Sant Jordi de novel·la, indubtablement el més significat de la literatura catalana en els anys recents.

Aquesta passió per la literatura catalana no va tenir expressió únicament en la tasca periodística i en la d'activista cultural, sinó que també queda plasmada per la llicenciatura i el doctorat en filologia catalana, als quals va accedir els anys 1979 i 1981, respectivament. Encara uns anys més tard, el 1981 va obtenir el títol de llicenciat en ciències de la informació.

El pas per les universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona va coincidir en el temps amb el seu treball a la Generalitat, en la qual va ocupar diversos càrrecs: cap de premsa de la presidència, en dues ocasions, secretari adscrit a la Direcció General de Mitjans de Comunicació i subdirector general de Coordinació de Publicacions. En aquesta etapa desenvolupa una estreta relació amb el president Jordi Pujol, que quedarà plasmada en llibres en els quals Faulí adopta el paper d'editor, que recull i estructura el pensament que el president havia expressat en articles, discursos i conferències. El 1986 va deixar la Generalitat per retornar a la direcció de l'*Avui* en una segona i breu etapa. Amb posterioritat va seguir col·laborant fins a la seva mort en diversos mitjans, com a comentarista i com a crític. La seva signatura es pot trobar, entre molts altres periòdics, a *La Vanguardia*, *El Periódico*, l'*Avui*, *Serra d'Or* i també a l'edició per a Catalunya de l'*ABC*, en un moment que aquest mitjà va in-

tentar obrir mercat al nostre país i acostar-se a les posicions nacionalistes més moderades. Tot i que Faulí no es va moure ni un mil·límetre de les seves conviccions personals i polítiques en cap dels articles que hi va publicar, la col·laboració amb aquest rotatiu va despertar suspicàcies entre els defensors d'unes posicions més radicalitzades.

De fet, però, no és el vessant de crític literari ni el de periodista polític o compilador el que més ens interessa recordar avui, sinó que ens correspon subratllar sobretot la seva dimensió d'estudiós i de professor de periodisme, que el va portar a ingressar el 1988 a la Societat Catalana de Comunicació. Dintre del conjunt de la seva producció, aquesta orientació acadèmica va donar lloc a una aportació quantitativament petita, però molt significativa, i en ella sobresurten el seu estudi sobre el setmanari *Tele/estel*, fruit de la seva tesi de llicenciatura, el volum *Les revistes culturals en català*, i un considerable conjunt de textos que recullen diversos aspectes de la història del periodisme català del segle xx i que es poden trobar en el volum *L'interludi tràgic, 1939-1975* i en pròlegs i articles dispersos, especialment els publicats a la revista *Serra d'Or*.

El treball sobre *Tele/estel* ha estat publicat en versió resumida en un volum col·lectiu de la col·lecció «Vaixells de Paper», editat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i la Diputació de Barcelona, dedicat, com indica el seu subtítol, a «cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició» i que inclouen, a més de l'esmentada, *Arreu*, *Oriflama*, *Canigó* i *Presència*. Com és sabut, *Tele/estel* va ser el primer setmanari en català autoritzat durant l'etapa dictatorial, i la seva curta existència, entre 1966 i 1970, va arribar a la fi no per imposicions polítiques sinó per manca d'un suport popular. L'anàlisi que en fa Faulí és particularment interessant pel rigor de la seva aproximació, per l'estil extremament sintètic i precís que el caracteritzava i perquè en l'esforç que realitza per delimitar les causes del fracàs de la publicació, s'hi pot veure clarament una reflexió sobre els motius que tant van dificultar en els seus inicis la trajectòria de l'*Avui* i que van estar a punt de fer-lo seguir el mateix i lamentable camí del setmanari.

La compilació *Les revistes culturals en català*, publicada el 1995 pel Centre d'Investigació de la Comunicació de la Generalitat, és una valuosa aportació a l'hemerografia registral que, amb les mateixes característiques de rigor, precisió i síntesi, conté un inventari detallat de vuitanta-quatre publicacions vives a principis de la dècada dels noranta. El treball pròpiament hemerogràfic s'acompanya amb una introducció històrica i un balanç lleugerament descoratjat que inclou una declaració de principis molt il·lustrativa de l'ideari del seu autor: «No ens cansem de recordar el valor de la cultura com a integrant —component i definició— de la nostra personalitat nacional.»

El llibre *L'interludi tràgic, 1939-1975* recull una sèrie d'articles publicats a *Tele/eXprés* entre 1978 i 1979 sobre allò que el mateix Faulí de-

nomina «la resistència cultural catalana». Són una aportació molt valuosa per entendre el treball i les dificultats a les quals s'havien d'enfrontar els homes i dones que volien mantenir viva la flama de la llengua, la cultura i la literatura en aquells anys tan difícils. Una vintena d'aquests textos estan dedicats a publicacions, majoritàriament culturals o infantils i juvenils. És també remarcable el pròleg i l'edició que Faulí va realitzar per al volum *L'accent de Barcelona*, que recull les cròniques publicades per Andreu Avel·lí Artís, quan encara no signava com a *Sempronio*, a la *Revista de Catalunya* de 1938, en plena Guerra Civil.

Com a professor de periodisme, Faulí va exercir en dues etapes, una primera a l'Escola de Periodisme de l'Església, entre els anys 1968 i 1972, i, vint anys després, de 1993 fins a la seva jubilació el 2002, als Estudis de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra. Els estudiants que el van tenir de professor en recorden tant l'exigència com la dedicació, el tracte personal i la capacitat de treball: en una assignatura de llengua catalana estructurada en sessions diàries de tres hores, Faulí corregia les abundants pràctiques que sol·licitava d'un dia per l'altre i d'una manera detallada i profitosa per als alumnes, amb comentaris i suggeriments de millora. En aquesta etapa va ser quan vaig tenir l'oportunitat de tractar-hi d'una manera més intensa i de gaudir del seu mestratge, no com a alumne sinó com a company.

Josep Faulí no va publicar cap obra sobre teoria del periodisme, però el 1993, amb motiu de les proves d'accés a la plaça de professor titular, va preparar un projecte docent en el qual es recullen alguns dels trets principals del seu pensament periodístic. En primer lloc, la importància que atorgava a la distinció entre informació i opinió, al temps que reconeixia la dificultat de la distinció entre ambdues i subratllava el valor de l'opinió: «És precís desculpabilitzar l'opinió. És cert que la seva barreja amb la informació redunda en detriment d'aquesta, però són innegables la seva viabilitat, la seva conveniència i la seva importància. Es tracta que cada gènere estigui en el seu lloc sense barreges ni confusions.»

En segon lloc, Faulí era un ferm defensor d'una estricta distinció entre literatura i periodisme: «Amb major o menor llibertat, amb major o menor col·laboració col·lectiva, en un article o en un reportatge, o es fa periodisme o es fa literatura. Només aclarit això podrem saber si es fa millor o pitjor periodisme, o un tipus o altre del mateix. Per això és precís deixar sense sentit totes les confusions possibles.»

En tercer lloc, Faulí, periodista i filòleg, remarca el valor recíproc que tenen la llengua per al periodisme i el periodisme per a la llengua: «El cert és que el periodisme, que tantes vegades corrompeix l'idioma, donada la seva proximitat amb els parlants —una proximitat que és, a la vegada, realitat i vocació—, es converteix en el seu principal vivificador. No podem oblidar que la llengua no viu en un circuit tancat, però el cert és

que massa vegades oblidem que no la fabriquen les acadèmies [...]. L'inventor és el poble, aquest mateix poble que constitueix el marc d'acció del periodista.»

Aquest treball, que adequat i posat al dia mereixeria veure la llum en forma de llibre, conté encara una tria escollida de models que il·lustren les cinc preferències principals de l'autor en el fecund camp del periodisme català del segle xx: Eugeni d'Ors, Antoni Rovira i Virgili, Carles Soldevila, Josep Pla i Josep Maria Espinàs.

Finalment, voldria cloure aquesta glossa amb algunes notes de tipus més personal. Vaig conèixer Josep Faulí, com ja he dit, l'any 1986, quan jo era un estudiant de segon de periodisme que va ser admès a fer suplències d'estiu a la secció de compaginació a l'*Avui*, on ell tornava a ser director. Com feia amb totes les noves incorporacions, em va cridar al seu despatx, on, en menys d'un minut, em va donar la benvinguda i em va anunciar que el meu cap de secció podia passar a partir d'aquell moment a encomanar-me «altes responsabilitats». De fet, eren les primeres que jo tindria com a integrant de la redacció d'un mitjà.

Quan ens vam retrobar al cap de sis anys als Estudis de Periodisme de la Pompeu Fabra, aquella impressió d'home expeditiu, lacònic i ordenat —que podia arribar a semblar sec en determinades ocasions— va quedar refermada pel tracte en el despatx i per la forma com —com a secretari acadèmic— conduïa les reunions de professors, amb una eficàcia absoluta en la gestió del temps.

El dia de la seva prova d'accés a la titularitat en vaig tenir una visió més humana i entranyable. Josep Faulí, trencant per una vegada el seu caràcter d'home eficient i meticulós, va confondre la data i era a casa seva escrivint tranquil·lament a primera hora de la tarda quan el tribunal ja estava a punt de reunir-se. Després d'una trucada d'urgència i uns moments d'espera tensa, va aparèixer sense ni haver tingut temps d'arreglar-se adequadament per fer la seva presentació. A sobre de l'ensurt, encara li va tocar haver d'aguantar les lamentacions d'un catedràtic madrileny de la vella, molt vella, escola, que li recriminava haver aplicat el qualificatiu de «tràgic» a l'interludi de 1939 a 1975, dient, si fa no fa, sense dir-ho que amb Franco ell havia viscut estupendament. Faulí li va respondre molt educadament, defugint tota polèmica. Segurament, molts dels presents compartíem la idea que l'adjectiu «tràgic» encara feia curt.

El millor moment d'aquestes proves, però, va arribar l'endemà quan Josep Faulí, ja amb americana i corbata, va fer una lliçó absolutament magistral del gènere que ell més dominava i estimava: la crítica literària. D'aquell dia endavant, la nostra incipient amistat no va fer sinó consolidar-se i vaig poder continuar gaudint dels seus consells i del seu guiatge tant en la nostra tasca diària com en el moment que, ja jubilat, va acceptar de formar part del tribunal que va jutjar la meua tesi doctoral so-

bre el setmanari *Mirador* i que ell va elogiar amb un entusiasme que va fer públic després en un article a l'*Avui*.

Per a mi va ser un privilegi que Josep Faulí fos el meu primer director i un dels meus mestres en l'àmbit universitari.

Per al nostre país, ha estat una sort poder comptar amb homes com ell. Josep Faulí ha estat un treballador infatigable i fidel que des del terreny de la comunicació ha fet una contribució valuosa i perdurable a la nostra cultura, la nostra literatura i el nostre periodisme.

In memoriam, Josep Maria Huertas Claveria (1939-2007)

La dedicació i obra publicada de Josep Maria Huertas Claveria en el camp dels estudis sobre la premsa i el periodisme ha estat una part molt significativa de la seva vida.

Huertas va ser un dels socis fundadors de la Societat Catalana de Comunicació, en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1984. En el *Directori* publicat el 1997, hi figura amb el número de soci 12.

Les línies d'investigació que hi declara són les següents:

«Lluites urbanes a Barcelona (treball sobre el moviment urbà 1969-1995).
El periodista (evolució d'un concepte al llarg de dos segles).
Història de la cultura catalana (1939-1995) (en equip).»

Les publicacions que ell mateix selecciona com a més significatives de la seva obra són: *Tots els barris de Barcelona* (amb Jaume Fabre), 7 v., Edicions 62, Barcelona 1975-1977; *Obrers a Catalunya, L'Avenç*, 1984; *Barcelona, la construcció d'una ciutat* (amb Jaume Fabre), Plaza & Janés, 1989; *Cents anys de vida quotidiana a Catalunya* (amb Jaume Fabre), Edicions 62, 1992; direcció, edició i coordinació de *200 anys de premsa diària a Catalunya*, Caixa de Catalunya, 1995.

El *Directori* ofereix un retrat esquemàtic de la seva personalitat i la seva obra, més que de cap de nosaltres.

Huertas ha estat un periodista militant i polifacètic, conegut sobretot pels seus articles sobre la vida i els problemes de Barcelona.

Víctima d'un consell de guerra en els darrers mesos del franquisme, que va causar la primera vaga de diaris —no autoritzada— abans de la mort de Franco, i la primera manifestació autoritzada, en els primers mesos de la monarquia encara no constitucional.

Dirigent del moviment professional —des del Grup Democràtic de Periodistes dels anys seixanta fins al Col·legi de Periodistes de Catalunya, del qual havia estat elegit degà feia menys d'un any.

La seva biografia és extensa i exhaustiva, difícil de resumir. Desprèn una vocació de totalitat en el seu afany vital.

La vida de Huertas ha estat la d'un home compromès amb tot el que viu i toca, apassionat de vegades fins a la intemperància, entregat sense condicions ni concessions a les coses en què creia.

En el moment àlgid de la transició fou fins i tot home de partit —el PSC—, condició que no considerà incompatible amb la de periodista amb criteri propi i independent, com explica en el seu primer llibre de memòries, *Cada taula, un Vietnam*.

Huertas ha tocat tots els temes i els gèneres que li han interessat, des de la notícia i el reportatge locals fins a les memòries, passant pels nombrosos llibres sobre la ciutat de Barcelona i els seus barris, i algunes aportacions destacades a la història del moviment obrer i de la premsa.

Des d'*El Correo Catalán* a *La Vanguardia* i l'*Avui*, passant per *Tele/eXprés*, *El Periódico* i *Diari de Barcelona*, ha escrit en tota mena de diaris i revistes de Barcelona, però també de Madrid, de Vic i de Girona, en castellà i en català. I, per descomptat, del Poblenou, el barri on es casà, s'arrelà i es comprometé, des de la parròquia fins a l'associació de veïns.

La seva vinculació a la premsa de barris s'estén també a la premsa comarcal.

Durant el seu pas pel Servei de Premsa de la Diputació —al costat del també enyorat Ernest Udina—, es promouen les primeres ajudes a la premsa comarcal, el I Congrés de Premsa Comarcal (1980), on es va crear l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal, i els premis Tasis Torrent de Premsa Comarcal (1980).

En aquesta mateixa època promou també els primers butlletins de barri de l'Ajuntament de Barcelona.

Huertas va fer escola entre periodistes més joves i va deixar, arreu, l'empremta de la seva humanitat.

Els *huertamaros* han quedat sobtadament orfes.

Els periodistes hem perdut un amic i defensor.

Barcelona, un cronista apassionat i un ciutadà exemplar.

Els estudis de comunicació han perdut un investigador vocacional i apassionat, amb algunes aportacions substancials, sempre lligades a la seva activitat com a periodista.

El volum *200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992* (1994), dirigit per Huertas, és una de les aportacions més importants a la histò-

ria del periodisme català de tots els temps. Cobreix un buit deixat, sistemàticament, per les obres de Joan Givanel i de Joan Torrent i Rafael Tasis, limitades a la premsa totalment o parcialment en català.

És el catàleg d'una exposició organitzada pel Col·legi de Periodistes i la Caixa de Catalunya i ve després de dues altres exposicions, que tingueren en Huertas un promotor destacat, de les quals han quedat també catàlegs molt interessants, bé que d'abast més limitat. La que commemorà els setanta-cinc anys de l'Associació de la Premsa de Barcelona (1984) donà lloc a un periòdic d'un sol número titulat *El 75*. La del centenari d'Agustí Calvet, *Gaziel* (1988), va donar lloc a una edició facsimil de *La Vanguardia* dels anys trenta, combinant una selecció d'articles del mateix *Gaziel* i d'altres d'actuals sobre la seva significació. D'aquesta manera, la casa Godó recuperà per primera vegada la figura del seu director després de la Guerra Civil.

Com a president de la Comissió de Cultura del Col·legi, Huertas és també el promotor de la col·lecció de llibres «Vaixells de paper», coeditada amb la Diputació de Barcelona i destinada a obres sobre la història i el present del periodisme.

L'aportació personal més genuïna a la història del periodisme són les monografies successives escrites amb Carles Geli sobre els setmanaris *Destino* —on Huertas havia col·laborat en l'època de la direcció de Nèstor Luján— i *Mirador*, el model de setmanari en què s'emmirallava la revista de Josep Vergés i Josep Pla.

Estem parlant, doncs, dels llibres *Les tres vides de Destino* (1990) —en català a «Vaixells de paper» i en castellà, ampliat, a Anagrama— i *Mirador, la Catalunya impossible*, a Proa.

En la mateixa línia hi ha *Una història de la Vanguardia* (2006), publicat el mateix any que arribà al cent vint-i-cinquè aniversari i que és la primera visió de conjunt sobre el principal diari de Barcelona, on havia col·laborat aquests darrers anys.

Hi ha cinc llibres més relacionats directament amb la premsa i el periodisme, que tenen un vessant més personal:

— Participa en una obra col·lectiva sobre la seva detenció i consell de guerra: *La presó: quatre morts, vuit mesos i vint dies: El cas Huertas Claveria*, amb A. de Semir, F. Sales, H. Roma i S. Morell (1978).

— Escriu el capítol d'*Oriflamma*, la revista que havia dirigit en l'etapa més interessant, en un volum sobre *Cinc revistes catalanes, entre el franquisme i la transició* (1988), a «Vaixells de paper».

— Protagonitza amb l'inseparable Jaume Fabre un volum d'una col·lecció molt interessant sobre la ciutat de Barcelona, publicada per l'Ajuntament: *Diàlegs a Barcelona: J. M. Huertas Claveria i Jaume Fabre*

(1985), i emprèn un exercici de memòria en dos volums successius: *Cada taula, un Vietnam* (1997) i *El plat de lleties: Periodisme i transició a Catalunya, 1975-1985* (2005).

Ja no en tindrem la tercera entrega, si no és que ha deixat algun text començat, cosa que no seria del tot impensable.

Ens queda encara un treball més atípic, a manera d'assaig històric, titulat *El periodista entre la indefinició i l'ambigüïtat* (1998), un títol que de cap manera no correspon al seu perfil personal, sinó a l'estat de la professió que tant el va apassionar, a la qual es va lliurar amb tota l'ànima i en l'exercici viu de la qual el va sorprendre la mort.

In memoriam: Daniel E. Jones (1950-2007)

Tres apunts: la manera de treballar, els temes d'interès i, sobretot i per damunt de tot, la persona

Rigurositat i minuciositat. Aquests són alguns dels qualificatius que defineixen la manera de treballar de l'investigador Daniel Jones, que han caracteritzat de manera continuada la seva tasca de recerca. Una tasca sistemàtica de recollida exhaustiva, o quasi, d'informació, però amb voluntat d'anar a l'anàlisi de tendències.

Daniel Jones ha treballat uns àmbits preferents: estructura i polítiques de comunicació, amb una perspectiva econòmica clara. Les indústries culturals són un dels seus temes recurrents, dels quals la tesi és un exponent. Però també ha tingut sempre voluntat de combinar-ho amb l'enfocament històric: no trobarem gaires textos de Daniel Jones en els quals no aparegui la paraula o la noció de «contextualització»: la tesi també n'és una mostra.

Però al costat d'aquest tema central en la seva producció i també de la recerca en comunicació en general, s'ha preocupat per molts altres temes, alguns sovint marginats en la recerca. El recull sistemàtic de dades i d'informació sobre la recerca de comunicació, que molts hem fet servir, és un bon exemple d'això.

Alguns exemples:

— «Tesis doctorals i treballs de recerca universitaris sobre comunicació als Països Catalans 1954-1996» (publicat conjuntament amb altres autors, *Anàlisi*, 20 (1997)).

— «Investigació sobre comunicació social a l'Espanya de les autonomies» (*Anàlisi*, 21 (1997)).

— «CEDIC: Una dècada de recerca sobre comunicació des de Catalunya» (*Anàlisi*, 22 (1998)).

— «Investigación sobre comunicación en España: Evolución y perspectivas» (*Zer*, 5 (1998)).

— «Investigaciones en España sobre la comunicación iberoamericana» (PCLA, 3 (2000)).

I sobretot i per damunt de tot, la persona: una persona honesta, disposada a ajudar —fent lectures crítiques de textos, exercint el mestratge, col·laborant en projectes de recerca, enviant una nota d'agraïment, de felicitació o de condol, compartint un àpat i una sobretaula, o unes rialles...—, una bona persona, un bon amic.

«Uno que ya tiene unos cuantos años...» o «sus años»... Aquest tipus de referències a l'edat eren freqüents en la conversa amb el Daniel. De sempre, i això que quan ens vàrem conèixer encara no n'havia complert trenta. I ens havia explicat que «cuando era joven» se n'havia anat amb una colla d'amics en una furgoneta cap a l'Índia. I hi havien arribat, i havia estat al Temple d'Or d'Amrítzar, temple *sikh* al Panjab. Aquests dies ho he recordat més d'una vegada: «Cuando era joven», doncs, havia fet més d'un viatge llarg i no gaire senzill; no només la travessa de l'Atlàntic cap a Catalunya.

Ha mort quan, almenys per a nosaltres, era jove; *encara* era jove.

Valorem el que ens ha deixat i el que hi hem pogut compartir: valorem la seva feina i, sobretot i per damunt de tot, la relació personal i l'amistat. Gràcies, Daniel.